

LIBRI GEDANENSES XXXIII

MARIA OTTO

JOHANN PETER TITZ
W DZIEŁACH TWÓRCÓW
POEZJI OKOLICZNOŚCIOWEJ
ZE ZBIORÓW BIBLIOTEKI GDAŃSKIEJ

Bozległy i bogaty zbiór gdańskiej poezji okolicznościowej w XVII wieku tworzyli zarówno zawodowi poeci, w tym profesorowie wymowy i poezji w Gdańskim Gimnazjum Akademickim, jak i osoby jedynie sporadycznie podejmujące próby literackie¹. Okazją do sięgnięcia po pióro stawały się zarówno uroczystości publiczne, miejskie i państwowe², jak i prywatne: pisano z okazji urodzin, imienin, ślubu, narodzin dziecka, awansu zawodowego³. Nie pomijano również przykrych wydarzeń, albowiem tworzono także epitafia i epicedia, czy też utwory konsołacyjne, a do ich powstania impulsem stawały się klęski i tragedie w życiu adresata⁴.

Jednym ze znamienitszych poetów działających w Gdańsku w XVII wieku był Johann Peter Titz (1619–1689). Pochodzący z Legnicy, początkowo kształcił się w rodzinnym mieście, następnie zaś we Wrocławiu i Gdańsku, gdzie wszedł w poczet uczniów Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego, w którym później przez lata pra-

¹ E. Kotarski, *Gdańska poezja okolicznościowa XVII wieku*, Gdańsk 1993, s. 9.

² Znaczną grupę stanowią wiersze na cześć polskich władców, pisane z okazji czy to ich elekcji, czy też wizyty w Gdańsku. W gronie autorów owej poezji znajdują się przedstawiciele świata nauki, wśród nich Johann Peter Titz, Joachim Pastorius, Jakob Zetzke, oraz gdańskiego patrycjatu, m. in. Georg Preut, Johann Ernst Schmieden. Szerzej na ten temat por. E. Kotarski, dz. cyt., s. 37–188; J. Nowak-Dłużewski, *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce*, t. 4: *Zygmunt III*, Warszawa 1971, passim; tamże, t. 5: *Dwaj młodsi Wazowie*, Warszawa, 1972, passim; M. Otto, *Narwiżania do antyku w siedemnastowiecznych gdańskich laudacjach na przykładzie Applausus Joannem Casimirum Dantiscum ingressum Jana Piotra Titiusa i Dantiscum, Stella Prussiae fulgentissima Lamberta Stegera*, „Libri Gedanenses” XXVI–XXVIII (2008–2010) [2011], s. 51–62.

³ Temat ten szeroko opisuje E. Kotarski, dz. cyt., s. 189–286.

⁴ Przykładem tego typu poezji okolicznościowej są wiersze autorstwa Joachima Pastoriusa, Christopha Behra i Friedricha Daniela Titzza, pocieszające gdańskiego astronoma Jana Heweliusza po pożarze jego domu i obserwatorium we wrześniu 1679 roku. Szerzej na ten temat m. in.: E. Kotarski, dz. cyt., s. 281; M. Otto, *Siedemnastowieczny gdański Hiob. Jan Heweliusz o pożarze swojego obserwatorium*, [w:] *Jan Heweliusz i kultura heweliuszowska. Utilitas et delectatio*, red. M. Mendel i J. Włodarski, Gdańsk 2013, s. 99–109.

cował jako profesor wymowy. Tam też osiągnął pierwszy stopień wyższego wykształcenia, obroniwszy w 1639 roku dysertację zatytułowaną *De obiecto dominii et causis acquirendi dominii naturalibus*, napisaną pod okiem profesora prawa Petra Oelhafa. Następnie wyruszył na studia do Rostoku i Królewca, edukacji uniwersyteckiej jednak nigdy formalnie nie ukończył. Powrócił do Gdańska, aby najpierw nauczać w Szkole Mariackiej, a od 1653 roku we wspomnianym gimnazjum. W tym samym 1653 roku poślubił Annę z domu Borckmann, zmarłą w 1669 roku. Wdowiec jeszcze dwukrotnie zawierał związek małżeński, w 1672 roku z Florentiną z domu Krapp, zmarłą trzy lata później, oraz w 1678 roku z Aurelią von Strackwitz⁵. Jedynie z pierwszego małżeństwa doczekał się potomstwa, spośród siedmiorga dzieci rodziców przeżyło troje: syn Friedrich Daniel (1657–1697?) oraz dwie córki: Elisabeth Demuth (1669–post 1692), która po śmierci ojca poślubiła Christopha Behra, jego następcę na stanowisku profesora wymowy i poezji w Gdańskim Gimnazjum Akademickim, oraz Anna Catharina (1660–post 1689), zamężna z pastorem Andreasem Barthem⁶.

Twórczość Titzza, którą z reguły publikował pod zlatynizowaną formą nazwiska – Johannes Petrus Titius – można podzielić na trzy grupy gatunkowo-tematyczne: prace naukowe z zakresu retoryki, mowy okolicznościowe wygłaszane z okazji uroczystości miejskich i państwowych oraz utwory poetyckie, w tym poezja okolicznościowa. Pisał przede wszystkim w języku łacińskim, jakkolwiek nie stronił też od niemieckiego. Większość jego twórczości została wydana przez gdańskie drukarnie, chociaż pojawiają się również dzieła drukowane w Rostoku. Należy jednak zaznaczyć, że Titz przebywał wówczas w tym mieście, można zatem przyjąć, że zwracał się z propozycją współpracy do lokalnych oficyń⁷.

Johann Peter Titz wielokrotnie sam stawał się adresatem a jego życie tematem poezji okolicznościowej. Okazją ku temu były wydarzenia w życiu osobistym i zawodowym, m.in. imieniny, kolejne śluby, na które ułożono epitalamia, a także zgony żon i dzieci, które stały się tematem epicediów; introdukcja na stanowisko profesora w Gdańskim Gimnazjum Akademickim, a po latach nauczania przejście na emeryturę. W końcu po śmierci Titzza jego przyjaciele pożegnali go tworząc epicedia i epitafia, które zostały opublikowane w dwóch częściach: pierwsza była autorstwa twórców spoza Gdańska⁸, druga współobywateli, m.in. kolegów profesorów Gdańskiego Gim-

⁵ E. Praetorius, *Athenae Gedanenses Sive Commentarius Historico-Chronologicus Succinctus...*, Lipsiae 1713, s. 107–108; Johann Peter Titz, *Deutsche Gedichte*, gesammelt und herausgegeben von L. H. Fischer, Halle, 1888, s. X–LXXVIII; L. Mokrzecki, *Titius Jan Piotr*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 4: R–Ż, red. Z. Nowak, Gdańsk 1997, s. 369–370, B. Nadolski, *Jan Piotr Titius – profesor wymowy i poezji w Gdańskim Gimnazjum Akademickim*, „Rocznik Gdański” XXIII (1964), s. 185–205.

⁶ Dziećmi Titzza byli: Peter Johann (1654–1655), Johann Friedrich (1655–1656), Friedrich Daniel (1657–1679?), Anna Catharina (1660–post 1689), Theodor Constanitn (1661–1675), Peter Irenäus (1668–1669) i Elisabeth Demuth (1669–post 1692). Por. *Johann Peter Titz, Deutsche Gedichte...*, s. XXXII–XXXIV.

⁷ Twórczość Titzza omawiają m. in. E. Kotarski, dz. cyt., passim; M. Otto, *Nawiązania do antyku...*, s. 51–62; B. Nadolski, dz. cyt., s. 185–205; A. Witczak, *Johannes Petrus Titius. Wiersze okolicznościowe dedykowane Heweliuszowi*, [w:] *Jan Heweliusz i kultura heweliuszowska...*, s. 129–145.

⁸ *Honor novissimus viro clarissimo Johanni Petro Titio, eloquentiae & poetica professori tandem eremito, Anno Christi 1689 die VII Septemb. denato, ab exteris quibusdam fautoribus exhibitus*, Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689] (sygn. Oe 96 2° adl. 18a; Oe 140 4° adl. 21).

nazjum Akademickiego⁹, wraz z kazaniem pogrzebowym napisanym i wygłoszonym przez Samuela Schelwiga¹⁰.

Poniżej wymieniono przykłady poezji okolicznościowej dedykowanej Titzowi oraz przedstawiono sylwetki reprezentatywnej części twórców, wybranych spośród członków magistratu Gdańska, przedstawicieli świata nauki i kultury, profesorów Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego, dla których wydarzenia z życia Titzta stały się inspiracją do prób poetyckich. Skupiono się na twórcach rodzimych, którzy stanowią większość autorów, zasygnalizowano jednak, iż Titz miał przyjaciół również poza Gdańskiem, z którym związał się na ponad połowę życia. Większość spośród 55 utworów została napisana w języku łacińskim, dziewięć jednak w języku niemieckim, jeden z kolei został ułożony po francusku.

Elegię na zgon Anny Titz z domu Borckmann ułożył Arnold von Bobart (1636–1685) [6]¹¹, ławnik w latach 1673–1680, a następnie rajca od 1680 do 1685 roku¹². W tej samej smutnej chwili przy boku wdowca stał także Gottfried Reyger (1639–1717) [30], również ławnik w latach 1689–1695 oraz rajca od 1696 do 1717 roku¹³. Po śmierci drugiej żony Titzta – Florentyny – epicedium opublikował sam Johann Ernst Schmieden (1626–1707)¹⁴ [36].

Schmieden należał do starego patrycjuszowskiego rodu. Po ukończeniu Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego studiował w Królewcu, a następnie, podobnie jak

⁹ *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolvuntur, studiosam juventutem invitant*, Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689] (sygn. Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21).

¹⁰ Samuel Schelwig, *Christliche Predigt, bey ansehnlichen Leib-Begängnisse, des Edlen Grosfachtbaren und Hochgelahrten, Herrn Johannis Petri Titii, Eloquentiae & Poeseos im Löblichen Athenaeo zu Danzig, weitberühmten Professoris Publici, und seines Collegii geebrten Senioris, welcher den 7. Herbst-Monats, im Jahr 1689 Seelig in dem Herrn verschied, und hierauff, den 15. Selbigen Monats, in der Schlaf-Kammer, die Er sich längst zuvor, zur Heil. Dreyfaltigkeit, hatte anfertigen lassen, den Vorangeschickten beygesetzt ward, Aus den Apostolischen Worten Tit. II. 11. 12. 13. Gehalten*, Dantzig: David Friedrich Rhet, [1689] (sygn. Oe 96 2° adl. 18; Oe 140 4° adl. 21).

¹¹ W nawiasach kwadratowych podano numer pozycji w katalogu załączonym do artykułu.

¹² J. Zdrenka, *Rats- und Gerichtspatriziat der Rechten Stadt Danzig*, Teil 2: 1526–1792, Hamburg 1989, s. 163–164 (Sonderschriften des Vereins für Familienforschung in Ost- und Westpreussen e.V. Nr. 63).

¹³ J. Zdrenka, dz. cyt., s. 262–263.

¹⁴ Por. A. Charitis, *Commentatio Historico Literaria De Viris Eruditis Gedani Ortis Speciatim iis qui Scriptis inclaruerunt*, Vittembergae Saxonum 1715, s. 125–128; A. Bertling, *Schmieden Johann Ernst v.*, [w:] *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 32, Leipzig 1891, s. 28; E. Bahr, *von Schmieden, Johann Ernst*, [w:] *Altpreussische Biographie*, Bd. 2 (1967), hrsg. v. Ch. Krollmann, fortgesetzt v. K. Forstreuter, F. Gause, Marburg 1967, s. 623; P. Paluchowski, *Schmieden Johann Ernst*, [w:] *Encyklopedia Gdańska*, red. B. Śliwiński, J. Mykowski, Gdańsk 2012, s. 911–912; K. Podlaszewska, *Schmieden Jan Ernest*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 4..., red. Z. Nowak, Gdańsk 1997, s. 163–164; Z. L. Pszczołkowska, *Custodes librorum Gedanensium*, „W kręgu książki” 1989 nr 12, s. 49–67; J. Zdrenka, dz. cyt., s. 286–287; *Poczet soltysów, burmistrzów, nadburmistrzów, przewodniczących Miejskiej Rady Narodowej i prezydentów Gdańska od XIII do XXI wieku*, red. B. Możejko, Gdańsk 2015, s. 222–225.

i inni młodzieńcy ze znamienitych rodów w XVI–XVII wieku, odbył podróż edukacyjną po Europie. Powróciwszy do rodzinnego miasta poświęcił się pracy urzędniczo-politycznej, przechodząc wszystkie szczeble kariery w gdańskim magistracie. Sprawował obowiązki ławnika, rajcy, sędziego, burgrabiego, jako członek *Collegium Scholarchale* pełnił funkcję protobibliotekarza, czyli opiekuna Biblioteki Rady Miasta Gdańska, w końcu w 1692 roku powierzono mu stanowisko burmistrza. Poza działalnością urzędniczą nie stronił również od poetyckiej. Epicedium na śmierć samego Titza z kolei napisał młodszy brat Johanna Ernsta – Karl Friedrich Schmieden (1641–1691)¹⁵ [37]. Z tego samego powodu epicedia stworzyli także Konstantin Freder (1643–1707) [15] i Daniel Schrader (1642–1693) [38]. Pierwszy z nich był ławnikiem w latach 1677–1682, następnie rajcą od 1683 do 1699 roku, w końcu od 1700 roku sprawował urząd burmistrza¹⁶. Natomiast kariera urzędnicza drugiego nie była tak spektakularna, ograniczyła się do stanowiska ławnika w latach 1683–1685, a następnie rajcy od 1686 do 1693 roku¹⁷.

Wszyscy wymienieni powyżej członkowie władz gdańskiego magistratu byli absolwentami Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego i jako tacy czuli się członkami społeczności owej szkoły¹⁸. Pomimo że poświęcili się urzędniczej pracy na rzecz ojczystego miasta, nie stronili od twórczości literackiej. Do dzisiejszych czasów zachowały się także inne utwory poetyckie ich autorstwa. Najsłynniejsze to wiersze na cześć astronoma Jana Heweliusza napisane przez Konstantina Freder¹⁹ i Johanna Ernsta Schmiedena²⁰. Schmieden zresztą był wyjątkowo płodnym poetą, do dzisiejszych cza-

¹⁵ W odróżnieniu od brata Karl Feirdrich Schmieden nie zaszedł tak wysoko w strukturach miejskich, osiągnął jednak stanowisko ławnika w 1683 roku. Por. J. Zdrenka, dz. cyt., s. 287.

¹⁶ J. Zdrenka, dz. cyt., s. 198. *Poczet softysów, burmistrzów, nadburmistrzów...*, s. 225.

¹⁷ J. Zdrenka, dz. cyt., s. 289.

¹⁸ Arnold von Bobart został zapisany do gimnazjum w 1651 roku, Gottfried Reyger w 1655, Johann Ernst Schmieden w 1641, jego brat Karl Friedrich z kolei w 1653, a w 1659 roku zarówno Konstantin Freder, jak i Daniel Schrader. Por. *Księga wpisów uczniów Gimnazjum Gdańskiego 1580–1814*, oprac. Z. Nowak, P. Szafran, Warszawa–Poznań 1974, s. 140, 170, 177, 184, 190, 191.

¹⁹ Konstantin Freder, *In Scutum Sobiescianum ab inclyto Hevelio, astronomo consummatissimo, anno 1684 inserta Sanctae Crucia imagine et representata per septenarium stellarum numerum universae Domus Regiae felicitate*, [w:] Johann Ernst Schmieden, *Scutum Regium inter astra. Ab Joanne Hevelio, consule Gedanensi, mathematico seculi principe, detectum, ac in incomparabili illo, quem adornat globo, consecratum*, [Gedani: s.n., 1684]; tenże, *Viro de coelis meritissimo, magnifico, nobilissimo, atque amplissimo domino Johanni Hevelio, collegae, affini, atque amico nunquam obliuiscendo, nascenti sub praelo, Uranographiae suae, futuris Orbis Literati lautitiis, immortalio. Epicedium*, [w:] Andreas Barth, *Der auf-gebohene Leid- und Freuden-Wechsel, welchen bey ansehnlicher Beerdigung des Wöll Edlen, Besten und Hochweisen Herren, Hn. Joannis Hevelii, Weltberühmten Astronomi und in die 36. Jahr gewesenen volverdienten Rahts-verwandten der Alten Stadt in Dantzic, als derselbe Anno 1687 im Monath Januario eben an seinem Geburtst-Tage sein rühmlich geführtes Leben geendiget hatte und des 13. Febr. desselben Jahres in sein Erb- Begräbniss in der Altstädtischen Pfarr-Kirchen zu St. Cathar. beygesetzt ward, aus des Propheten Jesaiae LX. Cap. v. 20. In einem Christlichen Leich-Sermon vorgestellt hat...*, Dantzic: Johann Zacharias Stolle, 1688, k. sygn. L1 v. – L2 r.; tenże, *Epitaphium*, [w:] tamże, k. sygn. L2 r.

²⁰ Johann Ernst Schmieden, *Ad illustrem virum Johannem Hevelium, consulem Gedanensem*, [w:] Johannes Hevelius, *Machinae coelestis pars posterior*, Gedani: in aedibus auctoris, ... Simon Reiniger, 1679, k. sygn. g1 v.; tenże, *De eiusdem effigie*, [w:] tamże, k. sygn. g1 v.; tenże, *Scutum Regium inter astra ab illustri viro Joanne Hevelio, consule Gedanensi, mathematico seculi principe, detectum, ac in incomparabili illo, quem ad-*

sów zachowało się bowiem około czterdziestu utworów poetyckich, napisanych przede wszystkim w języku łacińskim, ale także we francuskim. Chwytał za pióro, by uczcić zarówno publiczne wydarzenia: abdykację Jana Kazimierza Wazy, elekcję Jana III Sobieskiego, wizytę nowej pary królewskiej w Gdańsku; jak i prywatne zdarzenia, na przykład śmierć przyjaciela Constantina Brandta, czy też córki Joachima Pastoriusa²¹. Nieco mniej okazałe jawi się twórczość jego młodszego brata – Karla Friedricha. Wśród kilku wierszy, ułożonych w języku łacińskim, znaleźć można epitalamia napisane z okazji ślubów jego własnego rodzeństwa – brata Johanna Ernsta oraz siostry Anny Marii – a także epicedia, między innymi upamiętniające śmierć Joachima Pastoriusa²². Stosunkowo skromny dorobek literacki Karla Friedricha Schmiedena dorównuje jednak spuściźnie Konstantina Fredera i Gottfrieda Reygera. Obaj pisywali rzadko, komponowali głównie epitafia i epicedia. Co ciekawe, wśród zachowanych do dzisiejszych czasów wierszy autorstwa Fredera znajdują się również *gratulatoria*, a także *propemptikon*²³. Poezja Reygera nie była aż tak różnorodna, jednak, co warte zanzotowania, stosunkowo wcześniej zaczął on podejmować próby poetyckie, będąc wówczas kilkunastoletnim uczniem gimnazjum, podobnie zresztą jak i Daniel Schrader²⁴.

Wśród profesorów Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego, którzy w poetyckiej formie uczcili ważniejsze chwile w życiu Titzza, znalazł się między innymi profesor filozofii i bibliotekarz Biblioteki Rady Miasta Gdańska Samuel Schelwig (1643–1715)²⁵. Oprócz kazania pogrzebowego²⁶ ułożył również epicedium na śmierć swojego kolegi [35]. Autor ten stosunkowo rzadko podejmował się wyzwań poetyckich, zatem owe epicedium świadczy o głębokim szacunku żywionym dla zmarłego. Poetycko poże-

ornat globo, consecratum, [Gedani: s.n.], 1684; tenże, *Cenotaphium illustri viro Joanni Hevelio, consuli Gedanensi, mathematico principi, amico incomparabili, sacrandam ad memoriam positum*, [w:] Johannes Hevelius, *Prodromus astronomiae*, Gedani: Johannes Zacharias Stolle, 1690, k. sygn.) (1 r.)-(4 v.

²¹ *Nobilissimo Constantino Brandt post quinquenne apodemiarum ineunte Augusti mense ex Italia reduci jamque ultimo ejusdem Augusti die funebre elato*, [S.l.: s.n., 1653]; *A mounsieur Pastorius, historiographe du Roy sur la mort de sa fille*, [S.l.: s.n., 1650]; *A sa majesté, la reine de Pologne pour le jour de son entrée dans la ville de Danzig*, [S.l.: s.n., 1676]; *Abdicatio Casimiriana*, [S.l.: s.n., 1668]; *Umbra illustris, Sol ex nube, Optimus princeps Joannes III Rex Poloniarum; Cracoviae coronatus*, [S.l.: s.n., 1676].

²² *Feliciter! Nuptiis auspiciatissimis nobilissimi Joannis Ernesti Schmieden Carolus Fridericus Scmieden* [!], [S.l.: s.n., 1655]; *Hymaeneus nuptiis auspiciatissimis nobilissimi domini Johannis Ferberi, Virginis Annae Mariae Schmieden, Carolus Fridericus Schmieden sponsae germanus*, Danzig: David Friedrich Rhete, (1658).

²³ *Propempticum ad illustrem, excellentissimum, ac reverendissimum dominum Joannem Stanislaum a Sbzszyn Sbonscium*, Danzig: David Friedrich Rhete, [1676].

²⁴ Daniel Schrader już jako 11-latek opublikował epitalamium z okazji ślubu Johanna von den Linde z Barbarą Sanderin. Por. Daniel Schrader, *Honori nuptiali nobilissimi ac eximij domini Johannis de Linda Virgini Barbarae Sanderin*, [Dantisci]: typis Rhetianis, [1653].

²⁵ Por. D. Erdmann, *Schelwig Samuel S.*, [w:] *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 31, Leipzig 1890, s. 30–36; F. Gause, *Schelwig, Samuel*, [w:] *Altpreuussische Biographie*, Bd. 2 (1967), s. 603; E. Praetorius, dz. cyt., s. 127–135; Z. Nowak, *Schelwig Samuel*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 4..., s. 154–156; tenże, *Samuel Schelwig i początki bibliologii w Gdańsku w XVII wieku*, „*Libri Gedanenses*” XIII/XIV (1995–1996) [1997], s. 21–32; Z. L. Pszczółkowska, *Custodes librorum Gedanensium...*, s. 62.

²⁶ Por. przypis 9.

gnał Titza również profesor matematyki i astronomii, dawny rektor szkoły działającej przy kościele św. Jana w Gdańsku, Friedrich Büthner (1622–1701)²⁷ [9]. Uczony ten stanowi potwierdzenie znakomitego humanistycznego wykształcenia zapewnianego uczniom jeszcze w XVII wieku. Był absolwentem gimnazjów we Wrocławiu, Toruniu i Gdańsku, a także uniwersytetów w Królewcu i Wittenberdze (gdzie studiował dzięki stypendium ufundowanemu przez Radę Miasta Gdańska). Büthner zajęcie wykładowcy łączył z pracą naukową – wyniki badań publikował głównie w języku niemieckim. Do najsłynniejszych dzieł tego astronoma i matematyka należą przede wszystkim sprawozdania z obserwacji komet przeprowadzonych w latach 1680 i 1681²⁸ oraz kalendarze opracowywane dla Gdańska²⁹.

Büthner nie był jedynym umysłem ścisłym w gronie autorów poezji okolicznościowej ku czci Titza. Po śmierci profesora wymowy i poezji epicedium ułożył również lekarz Israel Conrad (1634–1715)³⁰ [10]. To nie była jedyna próba poetycka owego praktyka z naukowym zacięciem, który opublikował zbiorek zatytułowany *Inscriptiones miscellaneae*³¹. Jakkolwiek Conrad nie związał się z żadnym uniwersytetem, czy też szkołą, ale pracował jako gdański fizyk miejski, mimo to pociągały go badania związa-

²⁷ Por. E. Praetorius, dz. cyt., s. 120–123; W. Faber, *Büthner, Friedrich*, [w:] *Altpreussische Biographie*, Bd. 1, hrsg. v. Ch. Krollmann, Königsberg 1936, s. 92; L. Mokrzecki, *Büthner Friedrich*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 1: A–F, red. S. Gierszewski, Gdańsk 1992, s. 185–186; R. L. Kremer, *Mathematical Astronomy and Calendar-Making in Gdańsk from 1540 to 1700*, [w:] *Astronomie – Literatur – Volksaufklärung. Der Schreibkalender der Frühen Neuzeit mit seinen Text- und Bildbeigaben*, hrsg. v. K.-D. Herbst, Jena 2012, s. 479, 491; K. Kubik, *Kalendarze gdańskie w XVI–XVII wieku*, „Rocznik Gdański” XXXII/2 (1972) [1974], s. 107–155.

²⁸ *Natürliche und Astrologische Betrachtung des Cometen*, Danzig: David Friedrich Rhete, 1680 i *Astronomische und Astrologische Beschreibung und Betrachtung Geltzamer Begebenheiten des Cometen*, Danzig: David Friedrich Rhete, [1681].

²⁹ *New und Alter Schreib Calender Auffß Jahr nach unsers Herrn Christi Geburt [...]*, Dantzig: Werden verkaufft... bey Jacob Puffler, Gedruckt durch Achatz Corellen, [1658–1701]. Istniały trzy edycje owego kalendarza, różniące się między sobą pod względem wykonania karty tytułowej. W edycji A (podstawowej) na karcie tytułowej wyobrażano ramkę drzeworytową przedstawiającą personifikacje astronomii, geometrii i arytmetyki oraz pór roku (lata i zimy), poniżej zaś panoramę Gdańska oraz herby Rzeczypospolitej i Gdańska. W edycji B, która powstała na 1667 rok, na stronie tytułowej umieszczono ramkę drzeworytową przedstawiającą personifikacje czasu i pór roku z sentencją *Omnia Tempus Habent*, poniżej zaś panoramę Torunia oraz herb tego miasta i Prus Królewskich. Z kolei w edycji C, w kalendarzach wydawanych na lata 1677–1702, na stronie tytułowej zastosowano analogiczną do użytej w edycji A miedziorytową kompozycję, łączącą wizerunki polskich królów u góry z panoramą Gdańska poniżej (w kalendarzach na lata 1680–1699 u góry kompozycji w wieńcach laurowych popiersie Jana III Sobieskiego oraz scena bitewna i obozowa, po bokach kolumny korynckie z symbolami cnót; na lata 1700–1702 u góry kompozycji w wieńcach laurowych popiersia Augusta II oraz Ottona III i Bolesława Chrobrego, po bokach kolumny korynckie z symbolami cnót) – jednak została ona wykonana z bardziej estetycznego odbicia, natomiast krój czcionki wzorowany był na piśmie ręcznym a druk czarny zamiast czerwono-czarnego.

³⁰ Por. F. Schwarz, *Conrad, Israel*, [w:] *Altpreussische Biographie*, Bd. 1 (1936), s. 110–111; T. Bilikiewicz, K. Bilikiewicz, *Collegium Medicum w Gdańsku, pierwsza na ziemiach polskich izba lekarska*, Kraków 1948, s. 28; H. Dzienis, *Conrad Izrael*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 1..., s. 231–232; S. Sokół, *Medycyna w Gdańsku w dobie Odrodzenia*, Wrocław–Warszawa 1960, s. 59–60.

³¹ Israel Conrad, *Inscriptiones miscellaneae*, Gedani: Johannes Zacharias Stolle, 1708.

ne z dziedziną nauki dziś nazywaną kriogeniką. Badał zachowanie organizmów pod wpływem działania niskich temperatur, przeprowadzał pokazy, podczas których prezentował organy wewnętrzne zamrożonych zwierząt. Wyniki eksperymentów opublikował w pracy zatytułowanej *Dissertatio medico-physica de frigoris natura et effectibus*³².

Kolejnym profesorem Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego, który żegnał zmarłego kolegę, był Christoph Behr (1642–1704)³³ [3] [4]. Wychowanek Szkoły Mariackiej oraz Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego, odbywszy studia m. in. w Rostoku, objął posadę rektora szkoły przy kościele św. Katarzyny. Następcą Titzza na stanowisku profesora wymowy i poezji od 1688 roku, który poślubił córkę swojego poprzednika, nauczyciela i mentora, trudnił się również poezją okolicznościową. Tworzył *gratulatoria* dla nowo obranych burmistrzów, epitafia upamiętniające zmarłych gdańskich patrycjuszy, a także pieśni dedykowane władcom Rzeczypospolitej, inspirowane ich odwiedzinami w Gdańsku. Behr już wcześniej odniósł się do smutnego wydarzenia z życia Titzza – wraz z Johannem Nicolausem Weberem ułożył epicedium na śmierć jego drugiej żony Florentyny [5].

Poetyckie utwory upamiętniające ważne wydarzenia z życia profesora wymowy i poezji wychodziły również spod pióra jego uczniów – wychowanków Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego. Niektóre zostały opublikowane anonimowo – jako autora podano w nich czy to słuchaczy pierwszej klasy gimnazjum (*primae classis auditores*) [22] [39], czy też ogólnie wychowanków (*alumni*) [29]. Własnym nazwiskiem w epitafium na śmierć drugiej żony Titzza Florentyny podpisał się Andreas Titius³⁴ [43] – absolwent Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego studiujący wówczas w Wittenberdze. Kolejny utwór poświęcił zmarłemu Titzowi [44].

Z kolei dwaj gdańszczanie – Carl Möring i Daniel Kolb – wspólnie opublikowali *gratulatoria* dla profesora wymowy i poezji, upamiętniając jego przejście na emeryturę i następstwo na katedrze Christopha Behra [25]. Pierwszy ze wspomnianych po zakończeniu nauki w Gdańskim Gimnazjum Akademickim studiował na uniwersytecie w Kilonii³⁵, drugi z kolei na początku XVIII wieku został mianowany rektorem Szkoły Mariackiej³⁶.

³² Israel Conrad, *Dissertatio medico-physica de frigoris natura et effectibus*, [Oliwa]: Typis & Sumptibus Monasterii Olivensis ..., 1677.

³³ Por. W. Faber, *Behr, Christoph*, [w:] *Altpreussische Biographie*, Bd. 1 (1936), s. 41; A. Charitius, dz. cyt., s. 15–19; E. Praetorius, dz. cyt., s. 148–149; Z. L. Pszczółkowska, *Behr Krzysztof, Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego. Suplement 1*, red. Z. Nowak, Gdańsk 1998, s. 30.

³⁴ Zbieżność nazwisk; Andreas Titius pochodził z Pozsony na Węgrzech. W 1671 roku został wpisany w poczet uczniów Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego, po czym, w tym samym roku, obronił dysertację *Definitionum theologiarum quaternarius XXXVII*, której promotorem był Aegidius Strauch. W 1673 roku w tej samej szkole, z tym samym promotorem, bronił kolejnej rozprawy teologicznej zatytułowanej *De terminis infestis seu titulis adversariorum fidei ecclesiasticis, speciatim infidelium et paganorum, dissertatio historio-theologica solemniss*. W 1675 roku na uniwersytecie w Wittenberdze z kolei uzyskał magisterium z filozofii, co członkowie miejscowej społeczności akademickiej uczcili zbiorkiem poezji okolicznościowej zatytułowanym *Laurum philosophicam in Leucorea, rectore Joachimo Nerger a decano Christiano Röhrensee viro-juveni Andreae Titio 1675 die 14 Octobris collatam gratulantur patroni, praeceptores ac promotores*. Wittenbergae: Christian Schrödter, 1675.

³⁵ Zachowała się rozprawa obroniona przez Möringa w Kilonii. Por. *Alexander Papa Octavus Pseudonymus, quem in Academia Holsat. Christian-Albertina, praeside Christiano Kortbolt... publice considerandum exhibet Carolus Moering, Gedanensis*. Kiloni: Reumannus, 1690.

³⁶ *Księga wpisów...*, s. 241; E. Praetorius, dz. cyt., s. 179.

Przyjacielskie stosunki łączyły Titzę także z członkami środowiska naukowego i literackiego działającego w niemieckojęzycznym kręgu kulturowym, m. in. we Wrocławiu i Królewcu. Świadectwem tego jest epicedium autorstwa Martina Hanke (1633–1709)³⁷ [20], profesora gimnazjum św. Elżbiety we Wrocławiu. Sławę zmarłego uczonego, poety i pedagoga uczcili także inni autorzy spoza Gdańska, m. in. elbląski urzędnik Daniel Bärholz [2].

Autorką kolejnego utworu żałobnego napisanego z powodu śmierci Anny Titz była Gertrud Möller (1641–1705)³⁸ [24]. Córka profesora fizyki na Uniwersytecie w Królewcu Michaela Eiflera (1601–1657), poślubiła również wykładowcę tamtejszej uczelni – Petera Möllera (1628–1680). Zaszłyła jako utalentowana poetka pisząca w języku niemieckim, tworzyła sonety i ody oraz utwory okolicznościowe. Publikowała je pod własnym nazwiskiem jako Gertraud (Gertrud) Möllerin gebornen Eiflerin, ale zdarzało jej się również korzystać z pseudonimu Mornille, będącego anagramem jej nazwiska po mężu.

Przyjaciele byli przy Titzu nie tylko w chwilach smutku, ale i radości. Poetycką laudację z okazji wprowadzenia go w grono profesorów Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego ułożył Jakob Zetzke (zm. 1671)³⁹ [55]. Rektor Szkoły Mariackiej, przez wiele lat z nią związany, tracił wówczas swojego pracownika, dawał jednak wyraz radości z zawodowego awansu podwładnego.

Powracając do zbioru epicediów na śmierć Titzę⁴⁰, własne utwory załączyli tam syn i zięć zmarłego. Friedrich Daniel Titz (1657–1697?)⁴¹ [45] znacznie rzadziej niż ojciec podejmował próby literackie. Zachowały się pojedyncze utwory okolicznościowe jego autorstwa, jak konsolacja skierowana do Jana Heweliusza po pożarze, który zniszczył obserwatorium astronoma.

Natomiast Andreas Barth (1642–1701)⁴² [1], pastor w kościele św. Katarzyny, zarazem zięć zmarłego, zasłynął głównie jako autor kazań pogrzebowych, z których najślynniejsze zostało wygłoszone po śmierci Jana Heweliusza. W odróżnieniu od kazań, pisanych w języku niemieckim, próby poetyckie podejmował w języku łacińskim. Wśród jego wierszy znajdują się zarówno epitalamia, jak i epitafia.

Żal po śmierci Titzę wyrażały również epicedia autorstwa zatrudnionych w charakterze profesorów w Gdańskim Gimnazjum Akademickim, pochodzących z nadbałtyckiego grodu i świetnie wykształconych na europejskich uniwersytetach Ernsta

³⁷ Por. H. Raemmel, *Hanke, Martin H.*, [w:] *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 10, Leipzig 1879, s. 514–515.

³⁸ Por. J. H. Zedler, *Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste*, Bd. 21, Leipzig und Halle 1739, s. 492.

³⁹ Por. A. Charitius, dz. cyt., s. 175.

⁴⁰ Por. przypis 8.

⁴¹ Niewiele wiadomo na temat życia Friedricha Daniela Titzę. Znana jest data jego narodzin w 1657 roku. Por. *Johann Peter Titz, Deutsche Gedichte...*, s. XXXII–XXXIV. Wiadomo, że uczył się w Gdańskim Gimnazjum Akademickim, do którego został zapisany w 1664 roku (por. *Księga wpisów...*, s. 202). Podawany w niniejszym artykule prawdopodobny rok śmierci ustalony został na podstawie daty wydania katalogu aukcyjnego księgozbioru należącego do obu Titzów. Por. *Catalogus librorum olim... Job. Petri Titii patris, dein... Frid. Danielis filii...*, Gedani: J. Z. Stolle, [1697].

⁴² Por. E. Kotarski, *Barth Andreas*, [w:] *Encyklopedia Gdańska...*, s. 62.

Gottfrieda Heysego (1657–1693) [21], Wolfganga Rosteuschera (1614–1690) [33] i Johanna Christopa Rosteuschera (1651–1708) [32].

Heyse, syn pastora Kościoła Mariackiego w Gdańsku, stopień doktora medycyny uzyskał w Montpellier (wcześniej studiował również w Lipsku), a powróciwszy do rodzinnego miasta objął katedrę medycyny w tamtejszym gimnazjum. Trudno porównać go do jego słynnych poprzedników na owym stanowisku, jak Joachim Oelhaff, czy też Lorenz Eichstadt, należy jednak zwrócić uwagę na to, iż jego karierę naukową przerwała śmierć w młodym wieku 36 lat⁴³. Bardziej imponująco wygląda dorobek naukowy Wolfganga Rosteuschera. Sukcesywnie osiągał coraz wyższe stanowiska w Gdańskim Gimnazjum Akademickim – początkowo zatrudniono go w charakterze preceptora klasy trzeciej, następnie awansowano na stanowisko prefekta, w końcu został pomocnikiem, a później następcą profesora języka greckiego Daniela Lagusa. Jego publikacje, jak *Compendium Grammaticae Graecae Wellerianae* oraz *Tractatus de prosodia Graeca* przeznaczone były na użytek szkolny⁴⁴. Spośród wymienionych tu trzech profesorów najbardziej płodny był jednak Johann Christoph Rosteuscher, syn Wolfganga. Teolog, absolwent uniwersytetów w Wittenberdze i Rostoku, w Gdańsku zyskał nominację na profesora filozofii w Gdańskim Gimnazjum Akademickim, a równocześnie sprawował obowiązki bibliotekarza Biblioteki Rady Miasta Gdańska. Pozostawił po sobie liczne dysertacje na tematy teologiczne – zarówno własnego autorstwa, jak i napisane pod jego kierunkiem przez uczniów Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego⁴⁵.

Poprzednikiem Johanna Christopa Rosteuschera na stanowisku bibliotekarza Biblioteki Rady Miasta Gdańska był Friedrich Christian Bücher (1651–1714) [8]. Pochodził z saksońskiego Schlieben, do Gdańska przeniósł się ukończywszy studia na uniwersytecie w Wittenberdze. Początkowo wykładał filozofię praktyczną i teoretyczną w Gdańskim Gimnazjum Akademickim, równocześnie opiekując się zarządzaną przez Radę Miasta Gdańska księżnicą. W 1685 roku przejął obowiązki diakona w kościele św. Katarzyny w Gdańsku. Jego obfita twórczość literacka dotyczy spraw teologicznych – Bücher często angażował się w spory teologiczne, m. in. w spór Samuela Schelwiga z Konstantym Schützem, stając po stronie tego pierwszego. Pisał zarówno w języku łacińskim, jak i niemieckim⁴⁶.

Na koniec należy wspomnieć o utworach poetyckich samego Titz, których tematem stały się wydarzenia z jego życia. Znajdujemy w nich próby autokonsolacji po stracie bliskich – synów Petra Johanna [50], Johanna Friedricha [49], Petra Irenäusa, żon Anny z domu Borckmann i Florentyny z domu Krapp (wszystkie ujęte w dwóch zbiorach: *Dolores* [46] i *Dolorum liber alter* [47]), ale także i wyrazy radości wynikające z powtórnego ślubu [48].

⁴³ F. Schwarz, *Heyse, Ernst Gottfried*, [w:] *Altpreussische Biographie*, Bd. 1 (1936), s. 275; A. Charitius, dz. cyt., s. 92–93; K. Jackowska, A. Szarszewski, P. Paluchowski, *Portrety gdańskich lekarzy (XVI–XVIII wiek)*, Gdańsk 2015, s. 148–151; E. Praetorius, dz. cyt., s. 145–146.

⁴⁴ E. Praetorius, dz. cyt., s. 117–118.

⁴⁵ Tamże, s. 143; A. Charitius, dz. cyt., 123–124.

⁴⁶ F. Schwarz, *Bücher, Friedrich Christian* [w:] *Altpreussische Biographie*, Bd. 1 (1936), s. 91; W. Zientara, *Bücher Fryderyk Krystian*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 1..., s. 184–185; E. Praetorius, dz. cyt., s. 139–142.

Inspirowaną życiem Johanna Petra Titza poezję okolicznościową charakteryzuje swoista jednostajność, żeby nie powiedzieć powtarzalność, metryczna (dystych elegijny w utworach ułożonych w języku łacińskim), przy równoczesnej erudycji i różnorodności środków wyrazu. Pobieżna nawet lektura odsłania przed czytelnikiem bogactwo zarówno toposów budujących laudację profesora, jak i figur stylistycznych, przede wszystkim epitetów. Poezja ta, co charakterystyczne dla siedemnastowiecznego Gdańska, bogata jest także w nawiązania do tradycji antycznej.

Kilkakrotnie pojawia się porównanie Titza, złożonego bólem po utracie małżonki, do Orfeusza – mitycznego śpiewaka, który utraciwszy ukochaną żonę, Eurydykę, wyruszył do podziemi z misją wydarcia jej ze szponów śmierci [6] [24]. Porównanie to należy odczytywać dwojako – z jednej strony jako wyraz ogromnej straty Titza, podobnej do analogicznej sytuacji opisanej w micie; tak wielkiej i bolesnej, że pogrążony w żalobie małżonek byłby w stanie poważnie się na próbę złamania porządku natury i zaprzeczenia odwiecznego prawa życia i śmierci. Ból po stracie żony ulega zatem procesowi wyolbrzymienia, podkreślona zostaje tragiczna sytuacja wdowca. Z drugiej strony natomiast dochodzi równocześnie do nobilitacji samego Titza jako poety, poprzez przyrównanie go do najwspanialszego mitycznego śpiewaka.

W kolejnych utworach pojawiają się personifikacje cnót obdarzające swymi darami czy to Titza, czy też jego kolejne żony [29]⁴⁷, [30]⁴⁸; wplatane są również inwokacje do muz [29], obecni są także italski Orcus, mojra Lachesis, bóg Apollo [23]. Autorzy nie stronią również od amplifikacji, stawiając Titza w jednym szeregu z antycznymi twórcami – profesor wymowy i poezji w Gdańskim Gimnazjum Akademickim zostaje zatem nazwany „gdańskim Tulliuszem” i „Wergiliuszem Prus” [25], godnym następcą Horacego, Owidiusza i Seneki [29], a także i współczesnego mu twórcy poezji niemieckiej – Martina Opitza (1597–1639)[29].

Zestawienie Titza z Markiem Tulliuszem Cyncerem – najwybitniejszym rzymskim mówcą – podkreślać miało umiejętności oratorskie profesora wymowy w Gdańskim Gimnazjum Akademickim. Należy pamiętać, że gdańszczanie mieli okazję słuchać Titza podczas wygłaszania mów – między innymi laudacji na cześć kolejnych władców Rzeczypospolitej, czy też oracji jubileuszowej z okazji dwusetnej rocznicy wyzwolenia Prus Królewskich spod krzyżackiego jarzma. Tytuł gdańskiego Tulliusza, podobnie jak nazwanie profesora godnym następcą Seneki, jakkolwiek wydaje się nieco przesadzone i na wyrost, to także dowód uznania dla autora pisma z zakresu teorii oracji i retoryki, swego rodzaju podręcznika *Manuductio ad excerpendum*⁴⁹.

⁴⁷ W panegiryku ku czci Titza anonimowi autorzy, prawdopodobnie uczniowie lub absolwenci Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego, wskazali, iż profesora obdarzyły swymi darami następujące boginki – personifikacje cnót: *Honos, Chariteia, Triga, Pudor i Virtus*.

⁴⁸ W epicedium na śmierć Anny Borckmann, pierwszej żony Titza, Gottfried Reyger nazywa ją ozdobą swojej płci oraz rodu, z którego się wywodziła, wskazując na jej niezwykle cnoty: *probitas, fides i simplicitas*, dodatkowo porównuje ją do słynącej z wierności wobec małżonka mitycznej Penelopy.

⁴⁹ Johann Peter Titz, *Manuductio ad excerpendum*, Dantisci: sumptibus auctoris, typis Philippi Christiani Rhetii, 1660; bardziej rozpowszechniona jest późniejsza, poprawiona i poszerzona przez autora, wersja: Johann Peter Titz, *Manuductio ad excerpendum*, Gedani: Christian Mannsklapp, David Friedrich Rhete, 1676.

Podobnie jak w przypadku twórczości prozatorskiej Titzza, w oczach autorów poezji okolicznościowej także twórczość poetycka urasta do równiej dziełom najbardziej uznanych klasyków – zarówno starożytnych, jak i współczesnych. Określenie „Wergiliusz Prus”, a także sformułowanie „godny następcy Horacego i Owidiusza” odnosi się do poezji pisanej w języku łacińskim, z kolei porównanie Titzza z Martinem Opitzem miało za zadanie wychwalić jego twórczość niemieckojęzyczną. Warto zwrócić uwagę, że wskazane określenia pojawiają się w utworach autorstwa uczniów oraz wychowanków Titzza – Carla Möringa, Daniela Kolba oraz trzech anonimowych absolwentów (*ex alumnis triga Pomeranorum*), a zatem ludzi, dla których profesor był autorytetem, zaś jego wiedza i twórczość, poznawana zarówno na zajęciach w gimnazjum, jak i podczas prywatnej lektury, mogły robić ogromne wrażenie.

Niemal wszystkie wymienione powyżej utwory dedykowane Titzzowi zostały opublikowane w gdańskich oficynach wydawniczych, prowadzonych przez Andreego Hünefelda, Simona Reinigera, wdowę po Georgu Rhetem i Davida Friedricha Rhetego, ich zasięg był zatem lokalny. Wyjątkiem są dwa epicedia – pierwsze, autorstwa poetki Gertrud Möllerin [24], napisane na śmierć pierwszej żony Titzza – Anny z domu Borckmann, zostało wydane w Królewcu, drugie zaś, którego autorem był Andreas Titius [43], dawny uczeń Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego, wyszło spod pras wittenberskiej oficyny wydawniczej Christiana Schrödera.

Szata graficzna owych druków jest dość skromna, z rzadka pojawiają się jedynie proste winiety – przede wszystkim w epicediach. Są to wówczas zdobniki składające się z symboli kojarzonych ze śmiercią i przemijaniem; najczęściej występuje kompozycja, na którą składają się klepsydra oznaczająca przemijający czas ludzkiego życia, czaszka kojarząca się ze śmiertelnością ciała, kosa przywołująca w pamięci moment śmierci – przecięcie nici ludzkiego życia oraz łopata będąca symbolem pogrzebu, wszystko to zaś opatrzone wstęgą z napisem: *Nemo hic excipitur (Nikt nie jest wyjątkiem)*, a zatem każdego czeka ten sam los – śmierć [6], [19], [22], [23]. Inne epicedia zwieńczono winietą, na której wyobrażono mary pogrzebowe [19], [52], w kolejnym zastosowano drzeworytową winietę wyrażającą myśl, wyobrażoną zresztą na niej również i w formie słownej – *Memento mori* [52].

Warstwa zdobnicza publikacji wzbogacona została również poprzez zastosowanie inicjałów. Należy zaznaczyć, że nie są to ozdoby najwyższej jakości, większość cechuje pewnego rodzaju schematyzm, inne z kolei niemal rażą prostotą i brakiem wyszukania formy. Z bardziej wyszukanych warto wspomnieć o inicjale ze sceną figuralną – mężczyznę z lwem – rozpoczynającym epicedium Johanna Rütgera zur Horsta na śmierć syna Titzza – Johanna Friedricha [34]⁵⁰. Próżno szukać wśród owych publikacji ozdoby na miarę tych występujących w powstających w tym samym czasie epitaliamch i epicediach układanych dla patrycjuszki, czy też *gratulatoriach* inspirowanych wydarzeniami z życia władców Rzeczypospolitej⁵¹ – utwory dedykowane Titzzo-

⁵⁰ Kompozycja może stanowić przywołanie mitu o Androklesie i lwie, albo Heraklesie walczącym z lwem nemejskim, lub też biblijnej postaci Samsona.

⁵¹ W tworzenie ozdoby graficznych wykorzystywanych w gdańskiej poezji okolicznościowej XVII wieku angażowali się zdolni artyści, jak np. gdańszczanin Philip Jansz, bliżej nieznanego Johann Sylvius, czy też holender Francis Allen. Obok inicjałów i prostych winiet w drukach ulotnych było miejsce na rozbudowane artystyczne kompozycje, jak alegoryczna scena figuralna w ogrodzie,

wi powstawały w niewielkim nakładzie, małym kosztem, zamiast olśnić kunsztowną formą miały za zadanie przemówić słowem.

Przedstawiony poniżej katalog 55 publikacji poezji napisanej ku czci Johanna Petra Titzta obejmuje wszystkie utwory okolicznościowe związane z sylwetką poety, oratora, profesora gimnazjum znajdujące się w zbiorach PAN Biblioteki Gdańskiej.

BIBLIOGRAFIA

- Bahr E., *von Schmieden, Johann Ernst*, [w:] *Altpreussische Biographie*, Bd. 2, herausgegeben von Ch. Krollmann, fortgesetzt von K. Forstreuter, F. Gause, Marburg 1967, s. 623
- Bertling A., *Schmieden Johann Ernst v.*, [w:] *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 32, Leipzig 1891, s. 28.
- Bilikiewicz T., Bilikiewicz K., *Collegium Medicum w Gdańsku, pierwsza na ziemiach polskich izba lekarska*, Kraków 1948.
- Charitius A., *Commentatio Historico Literaria De Viris Eruditis Gedani Ortis Speciatim iis qui Scriptis inclaruerunt*, Vittembergae Saxonum 1715.
- Dzienia H., *Conrad Izrael*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 1: A–F, red. St. Gierszewski, Gdańsk 1992, s. 231–232.
- Erdmann D., *Schelwig Samuel S.*, [w:] *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 31, Leipzig 1890, s. 30–36.
- Faber W., *Behr, Christoph*, [w:] *Altpreussische Biographie*, Bd. 1, herausgegeben von Ch. Krollmann, Königsberg 1936–41, s. 41.
- Faber W., *Büthner, Friedrich*, [w:] *Altpreussische Biographie*, Bd. 1 (1936–41), s. 92.
- Gause F., *Schelwig, Samuel*, [w:] *Altpreussische Biographie*, Bd. 2 (1967), s. 603.
- Jackowska K., Szarszewski A., Paluchowski P., *Portrety gdańskich lekarzy (XVI–XVIII wiek)*, Gdańsk 2015.
- Johann Peter Titz, Deutsche Gedichte*, gesammelt und herausgegeben von L. H. Fischer, Halle 1888.
- Kotarski E., *Barth Andreas*, [w:] *Encyklopedia Gdańska*, red. B. Śliwiński, J. Mykowski, Gdańsk 2012, s. 62.
- Kotarski E., *Gdańska poezja okolicznościowa XVII wieku*, Gdańsk 1993.
- Kremer R. L., *Mathematical Astronomy and Calendar-Making in Gdańsk from 1540 to 1700*, [w:] *Astronomie–Literatur–Volksaufklärung. Der Schreibkalender der Frühen Neuzeit mit seinen Text- und Bildbeigaben*, herausgegeben von K.-D. Herbst, Jena 2012, s. 477–492.
- Księga wpisów uczniów Gimnazjum Gdańskiego 1580–1814*, oprac. Z. Nowak, P. Szafran, Warszawa–Poznań 1974.
- Kubik K., *Kalendarze gdańskie w XVI–XVII wieku*, „Rocznik Gdański” XXXII/2 (1972) [1974], s. 107–155.
- Kurkova A., *Grafika ilustracyjna gdańskich druków okolicznościowych XVII wieku*, Wrocław 1979.
- Mokrzecki L., *Büthner Friedrich*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 1..., s. 185–186.
- Mokrzecki L., *Titius Jan Piotr*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 4: R–Ż, red. Z. Nowak, Gdańsk 1997, s. 369–370.
- Nadolski B., *Jan Piotr Titius – profesor wymowy i poezji w Gdańskim Gimnazjum Akademickim*, „Rocznik Gdański” XXIII (1964), s. 185–205.

będąca ilustracyjnym komentarzem do epitalamium na zaślubiny Johanna Roebeshke z Cathariną Brawer, czy wyobrażenie antycznych bogów w epitalamium z okazji ślubu Friedricha Ehlera z Anną Flint. Por. A. Kurkova, *Grafika ilustracyjna gdańskich druków okolicznościowych XVII wieku*, Wrocław 1979, s. 36, 37, il. 4; 40, 41, il. 6.

- Nowak Z., *Samuel Schelwig i początki bibliologii w Gdańsku w XVII wieku*, „Libri Gedanenses” XIII/ XIV (1995–1996) [1997], s. 21–32.
- Nowak Z., *Schelwig Samuel*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 4..., s. 154–156.
- Nowak-Dłużewski J., *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce*, t. 4: *Zygmunt III*, Warszawa 1971.
- Nowak-Dłużewski J., *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce*, t. 5: *Dwaj młodsi Wazowie*, Warszawa 1972.
- Otto M., *Nawiązania do antyku w siedemnastowiecznych gdańskich laudacjach na przykładzie Applausus Joannem Casimirum Dantiscum ingressum Jana Piotra Titiusa i Dantiscum, Stella Prussiae fulgentissima Lamberta Stegera*, „Libri Gedanenses” XXVI–XXVIII (2008–2010) [2011], s. 51–62.
- Otto M., *Siedemnastowieczny gdański Hiob. Jan Heweliusz o pożarze swojego obserwatorium*, [w:] *Jan Heweliusz i kultura heweliuszowska. Utilitas et delectatio*, red. M. Mendel i J. Włodarski, Gdańsk 2013, s. 99–109.
- Paluchowski P., *Schmieden Johann Ernst*, [w:] *Encyklopedia Gdańska...*, s. 911–912.
- Poczet soltysów, burmistrzów, nadburmistrzów, przewodniczących Miejskiej Rady Narodowej i prezydentów Gdańska od XIII do XXI wieku*, red. B. Możejko, Gdańsk 2015.
- Podlaszewska K., *Schmieden Jan Ernest*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 4..., s. 163–164.
- Praetorius E., *Athenae Gedanenses Sive Commentarius Historico-Chronologicus Succinctus...*, Lipsiae 1713.
- Pszczółkowska Z. L., *Bebr Krzysztof*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego. Supplement 1*, red. Z. Nowak, Gdańsk 1998, s. 30.
- Pszczółkowska Z. L., *Custodes librorum Gedanensium*, „W kręgu książki” 1989 nr 12, s. 49–67
- Raemmel H., *Hanke, Martin H.*, [w:] *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 10, Leipzig 1879, s. 514–515.
- Schwarz F., *Bücher, Friedrich Christian*, [w:] *Altpreussische Biographie*, Bd. 1 (1936–41), s. 91.
- Schwarz F., *Conrad, Israel*, [w:] *Altpreussische Biographie*, Bd. 1 (1936–41), s. 110–111.
- Schwarz F., *Heyse, Ernst Gottfried*, [w:] *Altpreussische Biographie*, Bd. 1 (1936–41), s. 275.
- Sokoł S., *Medycyna w Gdańsku w dobie Odrodzenia*, Wrocław–Warszawa 1960.
- Witczak A., *Johannes Petrus Titius. Wiersze okolicznościowe dedykowane Heweliuszowi*, [w:] *Jan Heweliusz i kultura heweliuszowska...*, s. 129–145.
- Zdrenka J., *Rats- und Gerichtspatriziat der Rechten Stadt Danzig*, Teil 2: 1526–1792, Hamburg 1989, s. 163–164 (Sonderschriften des Vereins für Familienforschung in Ost- und Westpreussen e.V. Nr. 63).
- Zedler J. H., *Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste*, Bd. 21, Leipzig und Halle 1739.
- Zientara W., *Bücher Fryderyk Krystian*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 1..., s. 184–185.

KATALOG POEZJI OKOLICZNOŚCIOWEJ
KU CZCI JOHANNA PETRA TITZA
W ZBIORACH PAN BIBLIOTEKI GDAŃSKIEJ

[1]

Andreas Barth, [Inc.:] *Exoptate socer, quondam melioris origo...* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolventur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].

Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[2]

Daniel Bärholtz, *Memoriae viri amplissimi, excellentissimi, meritisque in rem litterariam vere magni, domini Johannis Petri Titii, in Gymnasio Gedanensi eloquentiae & poeticae professoris publici celeberrimi &c.* [W:] *Honor novissimus viro clarissimo Johanni Petro Titio, eloquentiae & poeticae professori tandem eremito, Anno Christi 1689 die VII Septemb. denato, ab exteris quibusdam fautoribus exhibitus.* Gedani: David Fridericus Rhete, [1689].

Sygn.: Oe 96 2° adl. 18a; Oe 140 4° adl. 21

[3]

Christoph Behr, *Epicedion in obitum viri nobilissimi, excellentissimi multoque celeberrimi, domini Joannis Petri Titii, in inclyto Athenaeo Gedanensi eloquentiae ac poeseos professoris laudatissimi, & de isto munere XXXVIII annos praeclarissime meriti. Obit Anno Christi 1689, anno aetatis 71.* Gedani: David Friedrich Rhete, [1689].

Sygn.: Oe 11 8° adl. 5

[4]

Christoph Behr, [Inc.:] *Hocne igitur superest, ut Te, celeberrime, Lessu...* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolventur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].

Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[5]

Christoph Behr; Johann Nicolaus Weber, *Ad virum amplissimum excellentissimum clarissimumque dominum Johannem Petrum Titium, eloquentiae & poeseos apud Gedanenses professorem publicum multo celeberrimum & praeclarissime merentem, nunc, e votis secundis, obeunte conjuge eius carissima, illa omnibus generis, corporis, animi & virtutis dotibus florentissima femina Florentina Krappia, viduum profundissime merentem, honoris & officii causa scripta alloquia duo.* Gedani: Simon Reiniger, [1675].

Sygn.: Ms. 532 adl. 107; Oe 6 2° adl. 57; Od 17385 2° adl. 146

[6]

Arnhold von Bobart, *Elegia ad virum praeclarissimum excellentissimumque dominum Johannem Petrum Titium, eloquentiae & poeticae profesoem, viduum nunc, eheu! afflictissimum.* [Gedani: s.n., 1669].

Sygn.: Ms. 532 adl. 102; Oe 6 2° adl. 126

[7]

Caspar Brandes, [Inc.:] *En la place des Myrtes Ce peu des Vers te donne.* [W:] *Honor novissimus viro clarissimo Johanni Petro Titio, eloquentiae & poeticae professori tandem eremito, Anno Christi 1689 die VII Septemb. denato, ab exteris quibusdam fautoribus exhibitus.* Gedani: David Fridericus Rhete, [1689]. Sygn.: Oe 96 2° adl. 18a ; Oe 140 4° adl. 21

[8]

Friedrich Christian Bücher, [Inc.:] *Quas in tergeminis venerata est Roma magistris...* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolvuntur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689]. Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[9]

Friedrich Büthner, [Inc.:] *Tbreicium traxisse ferunt quondam Orphea saltus...* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolvuntur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689]. Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[10]

Israel Conrad, *Non Calliope, nec Apollini, ullive Deastro, sed vero Sapientiae & Eloquentiae parenti S.* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolvuntur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689]. Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[11]

Georg Friedrich Döring, *Ad spectatores busti Titiani.* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolvuntur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689]. Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[12]

F. G. E., [Inc.:] *Strenuus Aonidum vindex, Latiique leporis...* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolvuntur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689]. Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[13]

Johann Falck, [Inc.:] *Titius, eloquio nostrac qui Tullius Urbi...* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolvuntur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689]. Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[14]

Johann Nathanael Ferber, [Inc.:] *Nobile Godanici Sidus Splendorque Lycei... [w:] Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolventur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].

Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[15]

Konstantin Freder, *Ad virum quondam Latinissimum dominum Johannem Petrum Titium, professorem eloquentiae et poeticae de Republ. Eccl. Schola praeclarissime meritum, mortalitate, quantum per mortalitatem licuit, juste, pie, temperanter functum. [W:] Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolventur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].

Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[16]

Emanuel Guttmann, *Letzte Schuldigkeit, den in Gott ruhenden Professori erwiesen. [W:] Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolventur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].

Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[17]

Daniel Hamelius, *Elegia preceptori meritissimo, observatissimeque perpetim devenerando, viro nobilissimo, amplissimo, celeberrimo, domino Johanne Petro Titio, eloquentiae et poetica professori excellentissimo, domino ac fautori longe aestimatissimo, obitum filii optimi ac florentissimi Theodori Constantini lugenti.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1675].

Sygn.: Ms. 532 adl. 112; Oe 6 2° adl. 296; Od 17385 2° adl. 148

[18]

Daniel Hamelius, [Inc.:] *Post longos, octo attulerant quos lustra, labores... [W:] Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolventur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].

Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[19]

Daniel Hamelius, *Viro nobilissimo, amplissimo, excellentissimo, domino Johanne Petro Titio, eloquentiae et poeticae professori celeberrimo, meritissimo obitum florentissimae nobilissimaeque conjugis Florentinae Krappiae, lugenti, elegia perbrevis.* Gedani: David Friedrich Rhete, [1675].

Sygn.: Oe 6 2° adl. 295; Ms. 532 adl. 108; Od 17385 2° adl. 147

[20]

Martin Hanke, *Auff (Tit) Herrn Johann Peter Titzens Tödlichen Hintritt. [W:] Honor novissimus viro clarissimo Johanne Petro Titio, eloquentiae & poeticae professori tandem eremito, Anno Christi 1689 die VII Septemb. denato, ab exteris quibusdam fautoribus exhibitus.* Gedani: David Fridericus Rhete, [1689].

Sygn.: Oe 96 2° adl. 18a; Oe 140 4° adl. 21

[21]

Ernst Gottfried Heyse, [Inc.]: *Tristia si totidem decorarent busta cupressi...* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolventur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].

Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[22]

Höchst-schuldige Pflicht, welche dem Edlen, GroßAchtbahren und Hochgelahrten Herrn, Herrn Johann Peter Titzen, des weitberühmten Gymnasii in Dantzig Hochverdienten Eloqu. und Poet. Profess. Als derselbe den 12 Sept. des 1675ten Jahres, Seine durch unverhofften und höchst-schertzlichen Todes-fall Ihm von der Seiten gerissene Hertzlich-geliebte Ehegattin, Die Edle Viel- Ehr- und Tugend-reiche Frau, Fr. Florentina Krappin. Mit hoch-betrübtem Hertzen zu ihrer Ruh-stadt begleitet: Nach ihrer wenigkeit abgestattet Sämtliche Primae Classis Auditores in Dantzig. Dantzig: David-Friedrich Rhete, [1675].

Sygn.: Ms. 532 adl. 110; Oe 46 4° adl. 60

[23]

Andreas Jaski a Jaskindorff, *Ad virum eloquentiae utriusque laude celeberrimum dominum Johannem Petrum Titium affinem & amicum in paucis aestimatissimum. Cum dilectissimam sibi conjugem 29. Octobris Anno 1669 Dantisci placidissime extinctam, monumento suo inferret elegia.* [Dantisci: s.n., 1669].

Sygn.: Ms. 532 adl. 104; Oe 6 2° adl. 327; Od 17385 2° adl. 115

[24]

Gertrud Möllerin geborenen Eiferin, *Weil uns des Höchsten Will' in allem Leid' erhält, Stehn wir mit selbem fest, wenn alles knackt und fällt: oder Einfältige Vorstellung des unwandelbahren Willen Gottes, als nach solchen S. E. Herrn Johann Peter Titzen, Wolverdienten Lehrern der Redner-Kunst und Poeterey in Dantzig, Seine hertzlich geliebte Ehegattin, ...Anna Geborne Borckmannin, Von der Seiten hinweggerissen, und Er Deren entseelten Körper mit höchst betrübtem Hertzen seinem Ruh-Kämmerlein einsencken müssen, Auß schuldigem Mitleiden entworffen, und auß Königsberg übersandt.* [Königsberg: s.n., 1669].

Sygn.: Ms. 532 adl. 101; Oe 46 4° adl. 61; Od 17385 2° adl. 117

[25]

Carl Möring, Daniel Kolb, *Halb ächzender, halb jauchzender Helikon, welchen, nach dem der Edle, Groß-Achtbare und Hochgelahrte Herr, Herr Johannes Petrus Titius, Bißhero In dem weitberühmten Gymnasio Acad. zu Dantzig wolverdienter Eloqu. & Poët. Professor Publ. Von diesem viel Jahr hero wolgeführten Ampte Alters wegen freuwillig abtratt, und dieselbe Würde dem Edlen, VorAchtbahren und Wolgelahrten Herrn Domino Christophoro Behr, Treufleißigen Rectori der Schulen zu S. Catharin, auffgetragen ward, bey Dessen höchstfeyerlichen Introduction welche den 26. Oct. st. n. des 1688sten Jahres in wolensynlicher Versammlung vollenzogen ward, Aus gebührender Schuldigkeit vorstellen wollen Beyden Herren Professoribus Höchst-verpflichtete zubörer Carl Möring und Daniel Kolb, Dantziger.* Dantzig: David Friedrich Rhet, [1688].

Sygn.: Ms. 532 adl. 114; Oe 6 2° adl. 96

[26]

Daniel Georg Morhof, *In obitum viri clarissimi Johannis Petri Titi, eloquentiae & humaniorum in illustri Gedanensium Gymnasio professoris meritissimi, ad filium Fridericum Danielem elegia.* [W:] *Honor novissimus viro clarissimo Johanni Petro Titio, eloquentiae & poeticae professori tandem eremito, Anno Christi 1689 die VII Septemb. denato, ab exteris quibusdam fautoribus exhibitus.* Gedani: David Fridericus Rhete, [1689].

Sygn.: Oe 96 2° adl. 18a; Oe 140 4° adl. 21

[27]

O. D. V. Medicinae Doctor & Physicus Ordinarius, [Inc.:] *Vincula mellifluis solitus depromere labris...* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolvuntur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].
 Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[28]

Wilhelm Osterstock, [Inc.:] *Wo jemand dieses auch mag für sein Glück erkennen...* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolvuntur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].
 Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[29]

Panegyricum quo nominalem diem viri excellentissimi clarissimi domini Johannis Petri Titii eloquentiae & poeseos professoris in inclyto Gedanensium Lyceo meritissimi, ut debitam erga praeceptorem, fautorem & promotorem suum contestaretur observantiam IV. Kalendis Quintilis Anno Aeris Christianae 1661 ex alumnis celebrabat triga Pomeranorum. [Gedani]: David Friedrich Rhete, [1661].
 Sygn.: Ms. 532 adl. 100

[30]

Gottfried Reyger, *Funus nobilissimae ac omni laude dignissimae feminae Annae natae Borckmanniae, excellentissimi Ac clarissimi viri, domini Johannis Petri Titii, eloquentiae & poeticae professoris, conjugis exoptatissimae, debito honoris ac amoris affectis.* Gedani: Simon Reiniger, 1669.
 Sygn.: Ms. 532 adl. 103; Oe 7 2° adl. 327; Od 17385 2° adl. 116

[31]

Gottfried Reyger, *In obitum excellentissimi clarissimique viri domini Johannis Petri Titii, eloquentiae & poeticae professoris diu optime meriti, tandemque laudatissime emeriti.* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolvuntur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].
 Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[32]

Johann Christoph Rosteuscher, [Inc.:] *Excelsas animi Titiano funere dotes...* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolvuntur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].
 Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[33]

Wolfgang Rosteuscher, [Inc.:] *Tempore quem longo, nunquam cessante labore...* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolvuntur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].
 Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[34]

Johann Rütger zur Horst, *Epicedium quod super immaturo atque acerbo funere Johannis Friderici, pueruli suavissimi, viro excellentissimo clarissimo domino Johanni Petro Titio eloquentiae atque humanitatis apud Gedanenses professori celeberrimo doloris contestandi causa obtulit Musa plangens Johannis Rütgeri zur Horst, Dantiscani Borussi*. Dantisci: Vidua Georgii Rhetii, David Friedrich Rhete, [1656].
Sygn.: Ms. 532 adl. 99; Oe 6 2° adl. 321; Oe 38 2° adl. 122; Od 17385 2° adl. 83

[35]

Samuel Schelwig, *Epitaphium*. [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolventur, studiosam juventutem invitant*. Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].
Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[36]

Johann Ernst Schmieden, *Amplissimo viro, Joanni Petro Titio, heu! iterum viduo*. [Dantisci : s.n., 1675].
Sygn.: Oe 8 2° adl. 81; Ms. 532 adl. 106; Od 17385 2° adl. 143 d

[37]

Karl Friedrich Schmieden, [Inc.:] *Jussus ad aethereos Titius migrare penates...* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolventur, studiosam juventutem invitant*. Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].
Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[38]

Daniel Schrader, [Inc.:] *Aonios inter Titi celeberrime vates...* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolventur, studiosam juventutem invitant*. Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].
Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[39]

Schuldige Danckbarkeit und Danckbare Schuldigkeit, dem Edlen, GroßAchtbahren und Hochgelahrten Herrn, Herrn Johann Peter Titzen, des weitberühmten Gymnasii zu Dantzig Hochverdienten Eloquentiae und Poeticae Professori, Auff dessen exfreulich- anbrechenden Namens-Tag, Anno 1675 den 24 Juni, In einer wolmeinenden Abend- Music abgestattet, von Sämtlichen Primae Classis Auditoribus in Dantzig. Dantzig: David-Friderich Rhet, [1675].
Sygn.: Ms. 532 adl. 105 b

[40]

Sigismundus Schultz, [Inc.:] *Quod Phoebus crescente die, quod Cynthia nocte est...* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolventur, studiosam juventutem invitant*. Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].
Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[41]

Johann Schultze, [Inc.:] *Siccine, Titiades, nostri Lux magna Lycaei...* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolvuntur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].

Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[42]

Constantin Schütz, [Inc.:] *Orator viguit, quo non praestantior alter...* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolvuntur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].

Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[43]

Andreas Titius, *Statuta honorabili memoriae castitatis, pietatis & reliquarum virtutum, in sexum foemineum cadentium, ornamentis conspicuae matronae Florentinae, ex honoratissimis Krappiorum familiis oriundae, viri excellentissimi & clarissimi, domini Johannis Petri Titii, eloquentiae ac poeseos professoris in Athenaeo Gedanensi celeberrimi, patroni, promotoris, praeceptoris atque patruus omni observantia colendissimi, conjugis aestimatissimae, desideratissimae, debita pietatis ac moestissimi declarandi animi causa erecta.* Wittebergae: Christian Schrödter, 1675.

Sygn.: Ms. 532 adl. 109

[44]

Andreas Titius, [Inc.:] *Titius ut moritur, Musae lugere poetam coepere...* [W:] *Honor novissimus viro clarissimo Johanni Petro Titio, eloquentiae & poeticae professori tandem eremito, Anno Christi 1689 die VII Septemb. denato, ab exteris quibusdam fautoribus exhibitus.* Gedani: David Fridericus Rhete, [1689].

Sygn.: Oe 96 2° adl. 18a; Oe 140 4° adl. 21

[45]

Friedrich Daniel Titz, [Inc.:] *Dole, Musa, tuum fatum...* [W:] *Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolvuntur, studiosam juventutem invitant.* Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].

Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[46]

Johann Peter Titz, *Dolores.* [Gedani: s.n., ca 1669].

Sygn.: Cf 9442 8° adl. 6

[47]

Johann Peter Titz, *Dolorum liber alter.* [Gedani: s.n., ca 1675].

Sygn.: Cf 9442 8° adl. 10

[48]

Johann Peter Titz, *Eh- Gedancken: Als Die Viel Ehr- und Tugend-Reiche Jungfrau Florentina Gebörne Krappinn, In Dantzig 1672 den 22 Winter- Monats Ihm Ehlich vertrauet worden, zusammen verfasst.*

[Dantzig: s.n., 1672].

Sygn.: Cf 9442 8° adl. 8

[49]

Johann Peter Titz, *Storge Christiana, in acerbo funere Johannis-Friderici, pueruli suavissimi, filioli desideratissimi, elegidio, quali per luctum & festinationem licuit, declarata a parente moestissimo*. Dantisci: Vidua Georgii Rhetii, David Friedrich Rhete, [1656].

Sygn.: Od 17393 8° adl. 132

[50]

Johann Peter Titz, *Storge Christiana, in acerbo funere Petri-Iohannis, pueruli suavissimi, filioli desideratissimi, elegidio, quali per luctum & festinationem licuit, declarata a parente moestissimo*. Dantisci: Vidua Georgii Rhetii, [1655].

Sygn.: Oe 11 8° adl. 199 b; Oe 117 8° adl. 175

[51]

Isaac Treughorn, *In natalem excellentissimi utriusque eloquentiae professoris Joannis Petri Titii doctoris et praeceptoris sui ad nobilissimum dominum Andream Köhne Jasky patronum suum*. [Gedani: s.n., 1675].

Sygn.: Oe 11 8° adl. 186 c

[52]

Unverhoffte Klage, Welche uber den frühzeitigen und schmerzlichen Hintrit, der Edlen Viel- Ebr- und Tugend-reichen Frauen Fr. Florentina gebornen Krappin, Edlen, GroßAchtbabren und Hochgelahrten Herrn, Herrn Johann Peter Titzen, An dem weiterühmten Dantziger Gymnasio Hochverdienten Eloquentiae und Poëticae Professoris, Hertzinniglich- Geliebten Ehe- Schatzes, Als dieselbe Den 12. Septembr. Anno 1675, Bey ansehnlicher Begleitung zu ibrem Rube-Kämmerlein gebracht worden: Aus Mitleidendem Gemühte, und erheischender Pflicht- Schuldigkeit abstatten sollen Ihrer Excellenz Hauß- und Tisch-Genossen. Dantzig: David-Friedrich Rhete, [1675].

Sygn.: Ms. 532 adl. 111; Oe 46 4° adl. 62; Od 17385 2° adl. 145

[53]

Henning Witte, [Inc.:] *Es hat schon funffzig mabl Apollo seinen Wagen [...] [W:] Honor novissimus viro clarissimo Johanni Petro Titio, eloquentiae & poeticae professori tandem eremito, Anno Christi 1689 die VII Septemb. denato, ab exteris quibusdam fautoribus exhibitus*. Gedani: David Fridericus Rhete, [1689].

Sygn.: Oe 96 2° adl. 18a; Oe 140 4° adl. 21

[54]

Constantin Wolff, [Inc.:] *Quas Tibi debebat, vir praeclarissime, grates [...] [W:] Rector et professores Athenaei Gedanensis ad justa funebria, quae viro nobilissimo excellentissimo clarissimoque, domino Joanni Petro Titio, eloquentiae et poeseos professori publico, et collegii professorii seniori, de Athenaeo nostro XXXVIII annis praeclarissime merito, A. H. 1689 A. D. XV. Sept. ritu Christiano persolvitur, studiosam juventutem invitant*. Gedani: David Fridericus Rhetius, [1689].

Sygn.: Oe 96 2° adl. 18 b; Oe 140 4° adl. 21

[55]

Jacob Zetzke, *Clarissimo ac doctissimo viro, domino Johanni Petro Titio, Scholae Marianaе Gedani hactenus conrectori fidelissimo, hinc in celebre nostrum Gymnasium, autoritate publica, vocato prof. gratulatur Jacobus Zetzkius, Scholae Marianaе Rector*. Dantisci: Andreas Hünefeldt, [1651].

Sygn.: Od 17393 8° adl. 36; Oe 11 8° adl. 259 a

JOHANN PETER TITZ IN THE WORKS OF AUTHORS OF OCCASIONAL POETRY FROM THE PAS GDAŃSK LIBRARY'S COLLECTIONS

Occasional poetry included important genres of Gdańsk literature. The development of the poetry climaxed in the 17th century when Gdańsk experienced rapid growth in the field of science, culture and economy. Johann Peter Titz (1619–1689) was a professor of rhetoric at the Academic Gymnasium in Gdańsk and one of the most prolific authors of occasional poetry. Besides writing poems for the occasion, Titz was often himself a formal addressee of the poems. The events in Titz's life became the subjects of a number of epithalamiums, epitaphs and gratulatory poems written by Titz's friends including students and professors of the Academic Gymnasium in Gdańsk (Samuel Schelwig (1643–1715), Christoph Behr (1642–1704), Friedrich Büthner (1622–1701) and the members of the patriciate in Gdańsk (Johann Ernst Schmieden (1626–1707), Constantin Freder (1643–1707). The article provides a preliminary analysis of the occasional poetry composed for Titz and the register of the poems that have survived in the holdings of the PAS Gdańsk Library.

Key words: occasional poetry, 17th century, Johann Peter Titz (1619–1689), Gdańsk literature, bibliography

JOHANN PETER TITZ IN DEN WERKEN DER VERFASSER DER GELEGENHEITSDICHTUNG AUS DEM BESTAND DER DANZIGER BIBLIOTHEK

Die Gelegenheitsdichtung stellt einen wesentlichen Teil der Danziger Literatur der Neuzeit dar. Das Apogäum fällt auf das 17. Jahrhundert, das zugleich ein goldenes Jahrhundert Danzigs in der Wissenschaft, Kultur und Wirtschaft war.

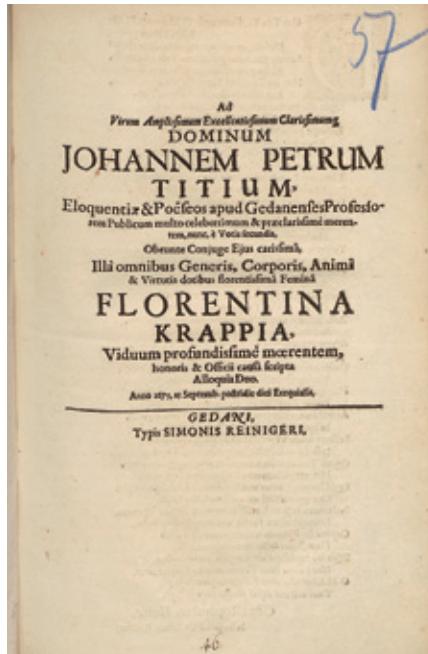
Johann Peter Titz (1619–1689), Professor der Rhetorik im Danziger Akademischen Gymnasium und einer damals fruchtbarsten Gelegenheitsdichtern, war selbst mehrmals Adressat solcher Werke. Die Ereignisse aus seinem Leben wurden Impulse zum Schaffen von Epithalamien, Gratulationen oder Epitaphien seitens der Freunde. Unter den Autoren findet man sowohl Mitglieder der akademischen Gemeinschaft, Studenten und Lehrer, wie die Professoren Samuel Schelwig (1643–1715), Christoph Behr (1642–1704) und Friedrich Büthner (1622–1701) als auch die Vertreter der Danziger Patrizier, wie die Bürgermeister Johann Ernst Schmieden (1626–1707) und Constantin Freder (1643–1707).

Der Artikel enthält allgemeine Charakteristik der Johann Peter Titz gewidmeten Gelegenheitsgedichte und einen Katalog der jeweiligen Werke in den Beständen der Danziger Bibliothek.

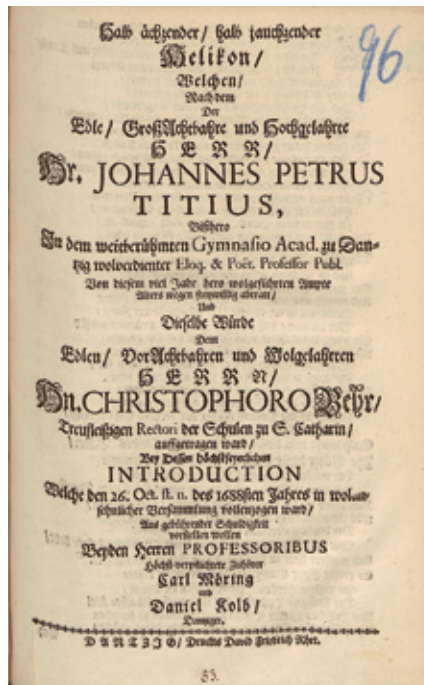
Schlüsselworte: Gelegenheitsdichtung des 17. Jahrhunderts, Johann Peter Titz (1619–1689), Danziger Literatur des 17. Jahrhunderts – Bibliografie

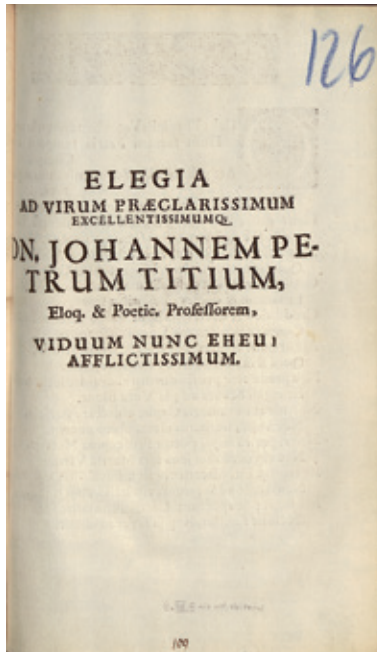
1. Johann Peter Titz (1619–1689)
 miedzioryt, rytował Elias Hainzelmann według obrazu Andreasa Stecha, 1690 r.
 (PAN Biblioteka Gdańska)

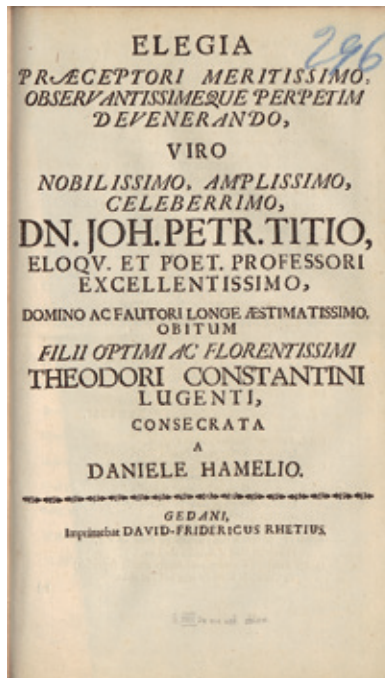
2. Christoph Behr, Johann Nicolaus Weber,
Ad virum amplissimum excellentissimum clarissimumque dominum Johannem Petrum Titium...,
 Gedani: Simon Reiniger, [1675] [kat. 5]
 strona tytułowa (PAN Biblioteka Gdańska)

3. Carl Möring, Daniel Kolb,
Halb ächzender, halb jauchzender Helikon...,
 Dantzig: David Friedrich Rhet, [1688] [kat. 25]
 strona tytułowa (PAN Biblioteka Gdańska)

4. Arnhold von Bobart,
Elegia ad... dominum Johannem Petrum Titium... viduum nunc, eheu! afflictissimum,
 [Gedani, 1669] [kat. 6]
 strona tytułowa (PAN Biblioteka Gdańska)

5. Daniel Hamelius, *Elegia preceptori meritissimo, ... domino Johanne Petro Titio, eloquentiae et poetica professori excellentissimo, ... obitum filii optimi ac florentissimi Theodori Constantini lugenti,*
 Gedani: David Fridericus Rhetius, [1675] [kat. 17]
 strona tytułowa (PAN Biblioteka Gdańska)